

OSVRTI

UZ KRITIKU PRIRUČNE GRAMATIKE HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA

Uz svoju zahvalnost na prvoj većoj stručnoj kritici Priručne gramatike hrvatskoga književnog jezika što ju je Ivo Pranjković objavio u prošlom godištu Jezika želio bih izreći nekoliko riječi uz onaj dio kritike koji se odnosi na morfologiju. To činim radi rasprave o samim pojavama koje su spomenute, bilo kao mišljenje bilo kao kritička zamjerka, kako bi se našla najbolja rješenja za još otvorena pitanja našega književnoga jezika.

Točno je da morfologija odstupa po modernosti od nekih drugih dijelova Priručne gramatike, ali mislim da to nije velika mana i da je tu nađena dobra mjera. Veća je mana što ima neslaganja i između pojedinih dijelova morfologije, a to je zbog toga što je nije pisao jedan autor.

Svakako da je trebalo navesti da su likovi lokativa jedine imenice muškoga roda kao *kamènu govòru* prema *kàme-nu, govòru* arhaični. Međutim, pitanje je da li to isto vijedi za glagolske likove *isplèsti, isplèlo* prema *isplesti, isplela*. Oni su možda samo manje obični od druge varijante.

Spomenute oblike pridjeva *nòva, dùga, gipka* trebalo je navesti jer su u upotrebi u književnu jezik, ali su oblici sa silaznim naglaskom, koji su unijeti u Priručnu gramatiku, uobičajeniji.

Možda je uobičajeniji lik glagolskoga priloga sadašnjega s uzlaznim naglaskom u glagola tipa *hvaliti*, ali postoji i lik s analognim naglaskom prema prezentu, koji je unijet na poticaj kolege Alerića.

Problem značenja aorisnih oblika imperfektivnih glagola svakako treba još razmatrati. Tako se u tom pitanju razlikuju Morfologija i Sintaksa. Ja sam mišljenja da ti oblici u književnom jeziku danas imaju značenje koje je navedeno, tj. da označuju imperfekt, koji je u književnom jeziku još rjeđi. To mišljenje zastupaju i neki naši drugi ling-

visti, npr. S. Babić koji je o tomu pisao i u »Jeziku«. Druga je stvar kako je bilo prije, odnosno kako je u narodnim govorima.

I samom autoru kritike potkrale su se neke nepreciznosti i previdi. Navodim ih također samo zato da ne bi u manje upućenih izazvale zabunu. Tako I. Pranjković piše: »Međutim, u obilježavanju je (*naglasaka prezenta*, M. L.) izabrao kompromisno rješenje (navode se nerijetko prezentski oblici s dužinama i bez njih.) Čini mi se da u vezi s tim nije uočena jedna zanimljiva i logična regularnost. Naime, ako prezentski oblik ima dugozlazni akcent (´) na penultimi prezentska dužina izostaje (npr. *krádem*). (...) Nije točno da nije uočena ta pravilnost, a osim toga ona i nije takva kako piše kolega Pranjković, već kako stoji u Priručnoj gramatici, tj.: »Nastavke bez duljine (-em...) mogu imati samo glagoli prve i pete vrste koji imaju uzlazne naglaske u slogu pred nastavkom, npr. *plètēm i plètem, vúčēm i vúčem*, ali: *jždēm, pòjedēm, pijēm, pòpijēm*.« (Likove bez duljine unio sam u dogovoru s kolegom Alerićem.)

Također je točna tvrdnja u Priručnoj gramatici, suprotno od onoga što kaže Pranjković, da je u većine glagola naglasak imperfekta jednak 1. licu jednine prezenta, pa je tako i s navedenim primjerom, i tipom, *dàrivāh*, a lik koji navodi kolega Pranjković (*darivah*) oblik je aorista.

Pišući o nekim rješenjima u tvorbi riječi Pranjković kaže: »Zna se međutim točno koji su prefigirani glagoli perfektivni, a koji nisu (upućuje se na § 444 iz morfologije, ali ni tamo to nije jasno rečeno). Naime ostaju imperfektivni oni glagoli koji (u neprefigiranom obliku) imaju perfektivan neprefigiran parnjak (npr. *sjesti — sjediti*).« Navedeni par glagola ne čini vidski par, već je riječ o drugom odnosu, odnosu faktitivnoga glagola i adekvatnoga glagola stanja. To su znatno drukčiji procesi — postizanje stanja i samo stanje. Što se pak tiče odnosa

svršenih i nesvršenih glagola te prefiksa cij, može se reći da ima više tipova nesvršenih glagola koji su prefigirani, a postali su od neprefigiranih nesvršenih glagola, kako je to navedeno u spomenutom paragrafu u Gramatici, pa nije moguće dati jedno jedinstveno pravilo za taj odnos.

Mijo Lončarić

O FONETICI I FONOLOGIJI U PRIRUČNOJ GRAMATICI

Svaki autor očekuje kritiku napisano ga teksta nadajući se da će ona biti konstruktivna i da će upozoriti i na one pro-puste kojih autor nije svjestan ili ih »ne vidi«. Na žalost, prikaz Ive Pranjkovića pod naslovom »Eksperimentalna gramatika«, Jezik, 27, 127—128, 155—160, nije ispunio ta očekivanja autora (barem ne za poglavlje Fonologija i fonetika). Prije svega treba reći da je »Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika« prva gramatika u nas pisana na osnovi teorije i metoda suvremene lingvistike pa za opis hrvatskoga književnog jezika nije imala nikakvog uzora ni oslonca u djelima te vrste u nas. Zbog toga je sigurno da nedostataka i propusta ima (kao što ih ima svako djelo koje i nije »prvijenac«) i autor očekuje primjedbe upravo na takve nedostatke i propuste. Međutim, i na žalost, primjedbe autora navedenoga prikaza nisu primjedbe te vrste već su uglavnom rezultat *nedovoljno ponnoga čitanja teksta* o kojem piše, a dijelom su vrlo subjektivnoga karaktera (što ne bi smio biti znanstveni kriterij), posebno u vezi s nekim primjedbama o opisu i diobi glasova. Upravo me takav karakter većine primjedaba potakao da zbog bolje obaviještenosti čitatelja odgovorim na njegov prikaz.

1. »Fonetika i fonologija nisu međusobno dovoljno razgraničene (osim definicijski). Tako se polazi od pretpostavke da su fonemi i glasovi uglavnom iste jedinice (razlika je u tome što kod glasova nema redundantnih osobina): zato se tvrdi da fonem biva ostvaren glasom, što je u najmanju ruku neprecizno jer

su fonemi apstraktne jedinice koje se za-pravo ne mogu ni ostvariti (glas eventualno može reprezentirati fonem). Fonetiku je ili trebalo jasno odijeliti od fonologije ili je sasvim izostaviti (u gramatici koja pretendira na to da bude suvremena trebalo bi očekivati baš ovo drugo jer fonetika i gramatika imaju vrlo malo zajedničkog.«

Fonologija i fonetika su, osim definicijski, razgraničene i formalno. Fonetika se obrađuje u zasebnom poglavlju u paragrafima 21—50. Slažem se s autorom prikaza da fonetika i gramatika nemaju baš mnogo zajedničkoga, ali zato *fonologija i fonetika* imaju i više nego mnogo zajedničkoga. O pitanju izostavljanja fonetike, ali ne iz gramatike nego iz fonološkoga opisa, među suvremenim lingvistima ni do danas nema ujednačenoga gledišta i dok jedni lingvisti (npr. Hjelmslev) potpuno izdvajaju fonetiku iz fonologije, dotle drugi (npr. sovjetski fonolozi) smatraju da fonolog mora biti istovremeno i fonetičar »ako ne želi utonuti u svijet apstrakcija — funkcija i odnosa — bez veze sa živim materijalom konkretnoga jezika u njegovu razvoju« (Avanjesov). Prema tome, pitanje izostavljanja ili uključivanja fonetike u fonologiju (pa onda i u gramatiku) nije pitanje biti suvremen ili ne, nego je to naprosto pitanje izbora i opredjeljenosti.

Što se tiče ostvarivanja fonema u glasovima, tu ne bi smjelo biti dvojbe, jer to pitanje u suvremenoj lingvističkoj teoriji nije diskutabilno: apstraktne jedinice jezičnoga sustava ostvaruju se u fizičkoj supstanciji, govoru, tekstu (usp. npr. R. Katičić: Osnovni pojmovi suvremene lingvističke teorije, Zagreb 1967).

Autor prikaza je, sugerirajući čitatelju da se u Gramatici »polazi od pretpostavke da su fonemi i glasovi uglavnom iste jedinice«, previdio činjenicu da se upravo o odnosu fonema i glasa govori u cijelom poglavlju o fonemu i dijelu poglavlja o opisu i diobi glasova (paragrafi 8—25) kako bi se što bolje prikazala narav njihova odnosa kao jedinica koje pripadaju različitim jezičnim razinama. Do navedenog je zaključka (o na-